

Marjo Korpel en Johannes de Moor, *De Zwijgende God*, Skandalon Vught 2011, 328 pag., € 28,50, Isbn 9789490708313.

Het grootste deel van hun boek *De zwijgende God* is gewijd aan het spreken van God. Dat lijkt enigszins paradoxaal, de schrijvers merken het zelf op, maar is goed te verklaren als je weet dat tegenover 98,5 % woorden die betrekking hebben op het spreken van God slechts 1,5 % gewijd is aan Zijn zwijgen. Dat geldt dan voor de Hebreeuwse bijbel, maar voor de andere teksten uit het oude oosten die de auteurs voor het voetlicht halen zal de verhouding niet veel anders zijn. Niettemin spreekt het zwijgen van God veel meer tot de verbeelding. Zeker in onze huidige tijd, waarin het spreken van God op allerlei manieren problematisch is geworden voor mensen. Met tal van voorbeelden uit de wereld van literatuur, filosofie en film wordt dat geïllustreerd. Ze vormen de opmaat van deze opmerkelijke studie, die eerder in Engelse en (meer) wetenschappelijke versie verscheen.

Als semitisten zijn Korpel en De Moor goed bekend met de religieuze wereld van het oude oosten, de context waarin de godsdienst van Israël ontstond. Voor een goed begrip van de laatste is het onontbeerlijk je te verdiepen in de omringende culturen en hun religies. Zo ontstaat er oog voor het verband tussen de ‘menselijke en de goddelijke factor in het spreken en zwijgen van God en goden’ (63). De Bijbel is één van de bronnen, soms opmerkelijk verschillend maar vaker even opmerkelijk in overeenstemming met oudoosters bronnenmateriaal.

Het onderzoek naar de zwijgende God levert een boeiend boek op. Voor velen zal de kennismaking met teksten uit bijvoorbeeld de Egyptische en Babylonische cultuur nieuw zijn. De vele citaten die ze geven illustreren de verschillende manieren waarop het zwijgen dan wel het spreken van God en goden aan bod komt. De auteurs onderscheiden daarbij verschillende motieven, die zowel de communicatie tussen mensen als die tussen goden en mensen bepalen. Als het gaat om de manier waarop God zwijgt dan wel spreekt, raken we natuurlijk aan de vraag naar de aard van deze communicatie. Spreken van God wordt altijd bemiddeld door mensen. De concepten die daarvoor worden gebruikt in de religieuze taal, zijn vormen van menselijke beeldspraak die niettemin ‘verwijzen naar iets dat werkelijk is’ stellen de auteurs (55). De werkelijkheid achter de woorden én achter de stilte is principieel ongrijpbaar. Elke beschrijving stuit zo op haar eigen grenzen.

De auteurs verliezen zich niet in hermeneutische discussies, maar presenteren een tamelijk volledig ogend overzicht. Dat is één van de belangrijkste verdiensten van hun studie. Ze gaan allereerst uitvoerig de redenen na die er kunnen zijn voor het zwijgen tussen mensen en maken daarbij een onderscheid tussen zwijgen vanwege overtredingen, vanwege ontzag of angst, vanwege geduld of wijsheid, vanwege onvermogen en vanwege slaap. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen teksten uit het oude Nabije Oosten en die uit de (Hebreeuwse) Bijbel. Wat betreft het tussenmenselijke zwijgen levert dat een vergelijkbaar beeld op. Dat geldt in grote lijnen ook voor het zwijgen van mensen ten opzichte van God of de goden. Ook daarvoor gelden dezelfde motieven, die allemaal apart worden behandeld. Het beeld is enigszins anders als het gaat om het zwijgen van God ten opzichte van de mensen. Gods spreekt/zwijgt door middel van menselijke boodschappers maar een profetische gestalte met de allure van Mozes vind je in het oude oosten niet. Ook onderscheidt de Bijbel zich door het hoge aantal onheilsprofetieën. De Bijbel lijkt een kritischer positie in te nemen, ook ten aanzien van de in omliggende culturen zo gewone manieren om de godheid te raadplegen door middel van waarzeggerij en astrologie. Het Jodendom wordt uiteindelijk de godsdienst van het gezaghebbende Woord van God (205).

In een godsdienst waar het Woord van God zo centraal komt te staan, is de ervaring van het zwijgen van God des te problematischer. Het duidt op een breuk in de communicatie, die niet meer op andere manieren te helen is.

De auteurs maken opnieuw een onderscheid. Ze classificeren de redenen voor het goddelijk zwijgen in begrijpelijke en onbegrijpelijke. Voor de eerste gelden dezelfde motieven die eerder het spreken van mensen onderling en tot hun goden bepaalden. Het onbegrijpelijke zwijgen is een soort restcategorie, voor die vorm van goddelijk zwijgen die niet specifiek gemotiveerd is.

Hier ligt het echte raadsel waar vandaag de dag zoveel mensen mee worstelen – waarom God blijft zwijgen bij het leed in de wereld – maar misschien is dat wel een vraag van alle tijden. Als het zo is dat van mensen gevraagd wordt God ter sprake te brengen, is dan Zijn zwijgen uiteindelijk een menselijke probleem, luidt de verrassende conclusie aan het eind van deze studie (276).

Een belangrijk boek over een boeiend thema. Het grootste gedeelte van de studie wordt gekenmerkt door een fenomenologische benadering. Juist waar de spannende theologische vragen op tafel komen, zoals in het eerste verkennende en laatste afrondende hoofdstuk, wordt de discussie soms wat snel afgebroken. Maar misschien past dat ook wel bij de opzet van deze studie, die geen definitieve antwoorden geeft maar het debat open wil houden. Zo levert het op een goed gefundeerde wijze de elementen aan voor iedereen die mee wil spreken over de zwijgende God.